

CHILEENS DAGBOEK VAN THEO VAN BOVEN

“Ze omarmen me en vragen: Laat ons niet in de steek”

In 1978 heeft een onderzoeksgroep van de Verenigde Naties Chili bezocht. Van de groep maakte de toenmalige directeur van de afdeling mensenrechten van de VN, de Nederlander Theo van Boven, deel uit. Hij maakte dagboekantekeningen die tot nu toe nog nergens zijn verschenen maar die na vijf jaar nog schokkend actueel zijn. Jan van der Putten maakte er een selectie uit en leidt ze in.

Wat moet je je bij de haast onderkoelde term schending van de mensenrechten eigenlijk voorstellen? Iemand als Pinochet geeft daarop een antwoord. Zijn naam is haast een soortnaam geworden, al is zijn tereur sinds de coup in Chili tien jaar geleden al lang elders in Latijns-Amerika overtroffen. Hij is het prototype van de mensenrechtenschender, de vleesgeworden straatterreur, het ideaalbeeld van een legertje Pinochets en aspirant-Pinochets in vrijwel geheel Latijns-Amerika. Een veroordeling van het regime-Pinochet door de hoogste instantie ter wereld, de Verenigde Naties, is een jaarlijks terugkerend ritueel geworden. Om beter te kunnen oordelen besloot de VN-commissie voor de rechten van de mens begin 1975 een werkgroep in te stellen die de toestand van de mensenrechten in Chili moest onderzoeken. Zes dagen voor het vertrek van de groep naar Chili in 1975 verbood Pinochet het bezoek. Nieuwe onderhandelingen volgden en tenslotte mocht de groep in juli 1978 Chili gedurende twee weken bezoeken. De groep zou zich vrij mogen bewegen en er zouden geen represailles worden genomen tegen mensen die met de groep in contact zouden komen. De voorzitter van de werkgroep, de Pakistaan Allana zag 'vrijwillig' van de reis naar Chili af op voorwaarde, dat de groep geen beperkingen in de weg werd gelegd. Dat was althans de officiële lezing, maar in werkelijkheid was het thuisblijven van Allana een absolute voorwaarde van het Chileense regime voor het doorgaan van het bezoek. De groep bestond uit de Senegalees Diéye, de Oostenrijker Ermacora en mevrouw Kamara uit Sierra Leone. Theo van Boven maakte als vertegenwoordiger van secretaris-generaal Waldheim deel uit van een uitgebreide staf die de werkgroep vergezelde. Het officiële, voor de Chileense regering zeer belastende rapport verscheen in oktober 1978.

De eerste activiteiten van de werkgroep waren protocolaire bezoeken aan ambt dragers, onder wie generaal Pinochet en marine-chef Merino.

'De generaal was niet in uniform, maar gekleed in een goedzittend beige kostuum. Hij ziet er goed gezond uit. Zijn bureau zag er maagdelijk uit. Geen stukken en geen boeken. Diéye hield een vriendelijk verhaal, maar toch met aantal elementen die de generaal minder welgevallig leken te zijn. Groep was altijd objectief geweest en afwezigheid van Allana werd vermeld. Pinochet vermeldde dat valse internationale campagne tegen Chili aan de gang was geweest en dat de groep thans kans had via eigen waarneming het valse beeld recht te zetten.'

'Admiraal Merino liet handvuurwapens zien die in zakken meel en suiker uit Argentinië en Cuba in de Allende-tijd waren binnenge-smokkeld. Bevolking was communisme en socialisme zat. Overweldigende uitspraak voor regime. Kamer vol met plaquettes, decoraties, patriotische schilderwerken en dergelijk soort kinderlijk speelgoed. Soortgelijke bezoeken bij andere generaals.'

'Eindelijk het moment aangebroken van het werkelijke doel van ons bezoek: confrontatie met slachtoffers en wanhopigen. Een groep van circa vijftien vrouwen, wier mannen, zonen en vaders waren verdwenen. Drie woordvoersters die op scherpe en indringende wijze de groep toespraken. *Wij willen de waarheid weten*. Wij zijn al zo lang aan het lijntje gehouden. Wij wensen niet met een soort oorlogsgeld te worden afbetaald, hoewel wij nauwelijks geld hebben om onze kinderen te voeden en naar school te sturen. Wij vragen de groep alles te doen om bij de autoriteiten uitsluitel te krijgen. Wij zijn bereid met de groep mee te gaan naar detentieplaatsen, naar autoriteiten. Wij vragen de groep niet alleen onze delegatie, maar een groter aantal van

ons te ontmoeten. Sterk door emoties aangegrepen, ook de Engelse tolk. Groep ontmoette vervolgens een vrouw, wier man sedert twee jaar is verdwenen maar die sterke aanwijzingen heeft dat hij nog leeft.'

NO-NONSENSE FIGUUR

Steeds meer slachtoffers van de dictatuur zoeken contact met de werkgroep: mensen die zwaar gemarteld zijn, familieleden van vermisten en vermoorden, maar ook huisvrouwen die de eindjes niet aan elkaar kunnen knopen, mannen die hun werk hebben verloren, studenten die hun studie niet kunnen voortzetten. Vooral verantwoordelijk voor de terreur is Pinochets politieke politie, de CNI (Nationaal Inlichtingencentrum), opvolgster van de te notoir geworden Dina. De werkgroep brengt een bezoek aan de CNI, waar generaal Mena de scepter zwaait.

'Een onopvallend gebouw met louche-types die een oogje in het zeil houden. Mena is het gorilla-type, dat geheel beantwoordt aan het beeld van een hard-nosed no-nonsense figuur. We zitten in een soort instructielokaal, koffie en koekjes. De generaal antwoordt kort en zakelijk. CNI vergaart alleen inlichtingen, zoals soortgelijke organisaties in alle landen. CNI arresteert en detineert niet; ja, alleen voorlopige arrestatie in geval van flagrant delict. *Missing persons*: behoort niet tot competentie, daarover kunnen geen mededelingen worden gedaan. CNI-centra bestaan. We hebben een lijst en je mag ze allemaal gaan bekijken. Villa Grimaldi is een soort recreatiecentrum geworden. CNI-officials wel eens over de schreef gegaan? Neen, dat komt niet voor.' 'Bezoek aan de beruchte Villa Grimaldi, bekend uit talloze getuigenverklaringen als ondervragings- en martelcentrum van Dina (en later CNI). We rijden in escorte erheen, McCarthy (de secretaris van de werkgroep - JvdP) in een aparte auto met de twee ex-gedetineerden die als getuigen zullen optreden. In de escorte verschillende CNI-wagens, onder anderen met generaal Mena. Het is duidelijk dat een lange omweg wordt gemaakt: om wie om de tuin te leiden? Tenslotte arriveren we ter plaatse. Een omheinde villa die dienst doet als officiersclub. De twee getuigen - onafhankelijk van elkaar - leiden de groep rond en vertellen in detail, waar zij ondervraagd zijn en elektrische behandeling hebben gekre-

ANP-FOTO

Theo van Boven

gen. Zij wijzen in detail aan een toren, een zwembad, bomen waaraan zij waren vastgebonden, een groot ijzeren hek dat inmiddels was verdwenen. Alle *dirty business* speelde zich af op het terrein dat achter het hek was gelegen. De CNI-agenten maakten zich weinig zorgen over de verklaringen van de getuige die in 1975 gedetineerd is geweest. Ze menen geen verantwoordelijkheid te hebben voor wat in die tijd was gebeurd. Maar ze waren nerveus over de verklaringen van de andere getuige, Muñoz, die in 1978 in villa Grimaldi had gezeten. Ze ontkenden dat CNI de Villa als verhoor- en martelcentrum had gebruikt.

Dramatische ontknoping was de herkenning door Muñoz van twee personen in de Villa. De eerste was een jongen in de keuken, die hem, toen hij in uitgeputte staat was, een paar keer thee had gebracht. De jongen ontkende. Kon hij anders in bijzijn van CNI-top. De tweede (Muñoz zei in dit geval negentig procent zeker te zijn) was – nadat hij hem in detail had beschreven – een man die orders gaf in het ondervragingsproces. Deze zei – uiteraard Muñoz niet te kennen. Ambassadeur Schweitzer intervenieerde op dit hoogst dramatische moment door te zeggen dat betrokkene een chauffeur was, die hem had gereden tijdens zijn bemoeiingen met de Letelier-case. Er werd hoog spel gespeeld. Niemand twijfelde dat CNI in Villa Grimalde (in 1978!) had gemarteld. Een onthullende belevenis. Erg slordig van CNI om tijdens ons bezoek mensen bij de Villa te laten die eerder bij de terreur waren betrokken. Een bezoek zonder precedent in de geschiedenis van de internationale fact-finding. Met de getuigen mee teruggereken, die het heerlijke gevoel hadden eindelijk eens revanche te hebben genomen.' Na een avond met hearings tekent Theo van Boven aan:

'Onvoorstelbaar, wat een onherstelbaar leed is toegebracht. Waar zijn de schuldigen? Een ieder wijst elke verantwoordelijkheid af. Het leger, de veiligheidsdienst, de ministeries van Defensie, Binnenlandse zaken, Justitie, de militaire rechter, de civiele rechter, de junta – ze zijn allemaal verantwoordelijk.' **1** 'Als klap op de vuurpijl mocht de groep een

bezoek brengen aan het zeer vertrouwelijke archief met een perfect kaartsysteem. Ermacora raakt onder de indruk van de perfectie van het systeem. 'He is impressed'. Ongelooflijk, hoe hij zich in de luren laat leggen. De kaart betreffende de zaak-Olivares – een voormalig VN-ambtenaar – blijkt de meest essentiële feiten niet te bevatten, nl. de namen van de ons bekende arrestanten en de nummerplaat van de auto waarmee hij werd weggevoerd. Ik ben overtuigd, dat de werkelijk essentiële dingen niet in het kaartsysteem voorkomen. Men produceert een papier met veertien gevallen van personen die niet vermist zijn – een zou een wraak zijn van een voormalige concubine (men lacht!) – maar die nochtans voorkomen op de lijst van de Vicaria (het kerkelijke Vicariaat van de Solidariteit, dat zich inzet voor de slachtoffers van de vervolging en hun familieleden JvdP). Overigens, men ontkent de vijf lijvige boekdelen van vermisten van de Vicaria (augustus '76), bevattende antecedenten van de vermisten, ontvangen te hebben. Eerst recentelijk heeft de Viacaria ruim honderd gevallen voorgelegd, die thans in onderzoek zijn. Ik ben overtuigd, dat de zaak één grote fraude is. De administratie van de nazi's was ook tot in de perfectie geregeld.'

Na dit onderhoud concludeert de werkgroep, dat de dossiers van de vroegere geheime dienst Dina de sleutel moeten geven voor de zaak van de vermisten. De groep wil daarom een onderhoud met de vroegere Dina-chef generaal Contreras. De regering zegt dat ze dat gesprek niet kan organiseren omdat Contreras nu een privé-persoon is. Contreras blijkt onbereikbaar, en zal ook later niet antwoorden op een aantal schriftelijke vragen. Ook lukt het de groep niet een bezoek te brengen aan de door Duitsers bewoonde Colonia Dignidad, een van de buitenwereld afgegrensd oord dat als martelcentrum dienst deed. Met Dina en Colonia Dignidad krijgt de werkgroep niettemin genoeg te maken. Via de slachtoffers welte verstaan.

'Een der vrouwen van de vermisten vertelt haar verhaal. Slechts een enkel detail. Haar

tweeling werd prematuur opgewekt in detentie. Haar man werd bedreigd met marteling van één van haar kinderen. De vader zelf was verschrikkelijk gemarteld en vervolgens afgevoerd naar martelcentrum Villa Grimaldi in Santiago. Leeft hij nog? Een voormalige, inmiddels vermoorde ex-Dina-agent beweerde dat sommige vermisten in Colonia Dignidad waren. Een jongeman vertelt hoe hij op 17-jarige leeftijd was gemarteld in Villa Grimaldi. Anderen nog veel erger. Natuurlijk tekent metn dan een verklaring. Je weet niet wat erin staat. Je bent geblinddoekt.'

In de gevangenis van Valparaíso ontmoet Van Boven verschillende politieke gevangenen, onder wie een voormalig lector aan de universiteit van Valparaíso.

'Hij deelt zijn kleine cel met een kameraad die gek is geworden, die onder psychiatrische behandeling is maar niettemin cellulair wordt gehouden. Hij heeft aangeboden hem onder zijn hoede te houden. Hij ziet dat als christenplicht. Zo is het in Chili: helden en heiligen zitten in gevang, criminelen gaan vrijuit.'

'Een veertienjarige jongen komt de werkgroep vertellen dat hij op 1 mei bij het uitgaan van de kerk zag dat een zwanger meisje werd geslagen. Hij kwam in verzet en werd door carabinieri ingerekend, geslagen, getrapt, met een elektrische stok bewerkt en in cel gegooit. Moest bloed afwassen en werd vrijgelaten.'

Van Boven is bang dat de regering de tijd van de werkgroep wil vullen met praatinterviews die het regime zelf gearrangeerd heeft. Bijvoorbeeld een lang gesprek met de president van het Hooggerechtshof...

'...die een soort eerstejaarscollega aan de groep gaf, kennelijk met de bedoeling de tijd te vullen. Enkele feiten kwamen opnieuw aan het licht: de rechterlijke macht deed vrijwel niets voor de vermisten want zij zijn niet 'gedetineerd' in juridische zin. Benoeming van een onderzoekrechter, zoals gevraagd door Vacaria, was niet mogelijk omdat zo'n taak door de uitvoerende macht moet worden verricht.'

De beslissende ontmoeting met minister Fernández over het lot van vermisten levert niets op. De familieleden moeten volgens hem de normale weg bewandelen. Chili, zegt hij, kan geen bijzondere procedures creëren om de internationale belangstelling te bevredigen. De Chileense regering zal zelf wel een onderzoek instellen en weigert internationale controle. Even daarna moet de groep met lege handen naar een ontmoeting met de familieleden van de vermisten.

'Onderweg naar het theater waar de bijeenkomst wordt gehouden – de plaats is zo lang mogelijk geheim gehouden – krijgt de groep koude voeten. Alleen de voorzitter moet maar gaan, de anderen gaan terug. Deze formule moet maar worden gekozen, want er kunnen manifestaties en emotionele uitbarstingen komen en dan is het beter dat de groep als geheel niet is geïmpliceerd. Het theater binnengetreden klinkt een enorm applaus op. Ongeveer vierhonderd vrouwen en enkele mannen met de foto van hun vermiste familieleden opgespeld. Ermacora houdt een sober verhaaltje: twee belangrijkste problemen in

Chili zijn sociaal-economische situatie en de vermisten. Wij doen ons best. Vervolgens komen achtereenvolgens acht vrouwen die een relaas geven: bedreigingen, arrestaties, martelingen: respons van autoriteiten: geen uitsluit-sel. Tientallen petitie's en documenten worden overhandigd. Een kort slottoespraakje. De voorzitter verdwijnt snel. De vrouwen zingen het lied van de politieke gevangenen. Weg met de repressie; libertad. Ik blijf luisteren. Ze omarmen me en vragen: laat ons niet in de steek.'

In de strafgevangenis van Santiago spreekt de groep met politieke gevangenen die niet klagen over hun leefsituatie maar over het feit dat één van hun kameraden was weggehaald. 'Bij ons vertrek applaudisseerden de gevangenen. Sommigen van ons zwaaiden hen vaarwel. Vervolgens een gesprek in het bureau van de directeur van het gevang. De gevangenis-aalmoezenier hield een tirade tegen de politieke gevangenen. Waarom alleen belangstelling voor hen, waarom bevinden zij zich in een bevoorrechte positie? Zij willen niets met hem, de aalmoezenier, te maken hebben. Vraag: waarom wél met de Vicaría? Antwoord: Vicaría maakt gemene zaak met hen. De gevangenis-aalmoezenier meende ook een antwoord op het weghalen van één van hun kameraden te moeten geven: het incident had zich niet voorgedaan. Die ene gevangene was weggehaald om hem vrij te laten in verband met amnestie. Nadat hem gevraagd was of hij dan wel de gevangenisdirecteur was, verliet hij geïrriteerd het bureau. Hier was de kerk in haar meest kwalijke gedaante aanwezig geweest.'

Maar de kerk in Chili heeft ook andere gedaanten. Bijvoorbeeld die van de - in 1983 afgetreden - kardinaal *Raúl Silva Henríquez*. 'Hij gelooft niet dat de vermisten nog leven. Het economische beleid van de junta is desastreus. Er worden geen huizen gebouwd. Er wordt wel honger geleden. Het kapitalistisch beleid dient een kleine bovenlaag ten koste van de massa's. Een sociale, ja, socialistische politiek is nodig. Geweldpleging brengt geen oplossing. De rechten van de mens is een zaak van de kerk en de Chileense kerk heeft een programma voor de rechten van de mens opgezet. Kardinaal ziet wel verbeteringen en verwacht op den duur een terugkeer naar de democratie.'

In een volkswijk praat de werkgroep met twee vooraanstaande theologen over de plaats van de kerk in Latijns-Amerika.

HUMANITAIR WERK

'Zij wonen in dezelfde povere omstandigheden als hun parochianen. Zij putten theologische inspiratie om te leven en te werken aan de basis van de samenleving. Zij zijn aanhangers van de theologie der bevrijding; staan kritisch, vooral ten aanzien van de kerkelijke hiërarchie, maar ook ten opzichte van zichzelf. Identificatie met de armen kan ook tot zelfvoldaanheid leiden.'

In een andere wereld woont de bisschop van Valparaíso, *mgr Tagle*. Een bezoek aan hem was door de regering warm aanbevolen.

'Huidige regering was niet feilloos maar in haar geheel positief te waarderen. Maar mon-

seigneur, wat denkt u van vermisten, onder andere een priester uit uw diocese, hoe is het sociale beleid van de regering, wat denkt u van Vicaría de la Solidaridad? Vermisten: inderdaad een dringend probleem. Die priester (een Spanjaard) deed subversief werk onder de arbeiders, hij deed mee aan demonstraties, hij was tot de orde geroepen maar stoorde zich niet daaraan. De regering doet veel op sociaal gebied, bijvoorbeeld op het terrein van sociale woningbouw. De Vicaría doet goed werk, maar zij moet zich beperken tot humanitair en sociaal werk en niet in de politiek treden.'

Op verzoek van de Chileense regering krijgt de werkgroep bezoek van een delegatie van diverse protestantse kerken. Hun leiders zijn ingenomen met de regering. Om de uitwijzing van de lutherse bisschop Helmut Frenz in 1973 hadden ze zelf gevraagd, want hij was een marxist en een leugenaar. De vermisten? Een politieke list. En in tijden van oorlog zijn er altijd slachtoffers.

Verscheidene keren bezoekt de werkgroep het Vicariaat voor de Solidariteit, dat intussen onder zware bewaking staat. Er ontstaat een zeer hechte relatie. De groep krijgt een vracht aan informatie over de schending van de mensenrechten op alle mogelijke gebieden, de beangstigende situatie van de arbeiders, de misereabele toestand op het platteland. Maar het is niet alleen treurigheid.

's Avonds naar de Vicaría. Een barstensvolle zaal. Een programma met dans, muziek en voordracht. Verzetsliederen worden gezongen en gereciteerd. Emoties, gelach en applaus wisselen elkaar af. Wat een warmte en wat een engagement. Een presentatie van vrouwen van vermisten. Dit alles ter ere van de groep en haar medewerkers. Hier zijn de echte werkers voor de rechten van de mens.'

De groep praat met drie oud-presidenten: de stokoude *González Videla* en *Alessandri*, die Pinochet steunen, en *Frei*, die van Pinochet niets meer moet hebben. Ook worden twee dames ontvangen die fanatiek pro-Pinochet zijn en de groep vragen een onderzoek in te stellen in Cuba en andere communistische landen. Door bezoeken aan onder andere eet-tafels voor ondervoede kinderen en workshops van de Vicaría krijgt de VN-delegatie een indruk van de gevolgen van de economische politiek van de *Chicago-boys*. Deze leerlingen van de Amerikaanse econoom Friedman opereren vooral vanuit het economisch planbureau Odeplan. Daar krijgt Theo Van Boven het volgende te horen.

'In 1973 was het land in een economische chaos. In 1975 bevond Chili zich weliswaar intern en extern in een crisis, maar de regering had de moeilijkheden weten te weerstaan. Alles ging in een opwaartse richting. Chili onder leiding van zijn president spant zich in het bijzonder in voor de armen en zwakken in de samenleving.'

Commentaar van Van Boven in 1978:

'Wel een heel contrast wanneer men de armen zelf of de mensen op de Vicaría spreekt.'

In 1983 levert de realiteit zelf het beste commentaar.

JAN VAN DER PUTTEN

asociación cultural latinoamericana

VLUCHTEN NAAR

LATIJS AMERIKA

ARUBA	f 2.250
BOGOTA	f 1.860
BUENOS AIRES	f 2.595
CARACAS	f 1.745
CURACAO	f 2.250
GUAYAQUIL	f 2.170
LA HABANA	f 1.350
LA PAZ	f 2.725
LIMA	f 1.935
MANAGUA	f 1.880
MEXICO	f 1.750
MONTEVIDEO	f 2.410
PANAMA	f 1.880
PARAMARIBO	f 1.835
RIO DE JANEIRO	f 2.485
SAN JUAN	f 1.550
SAO PAULO	f 2.545
SANTIAGO DE CHILE	f 2.750
SANTO DOMINGO	f 1.540

CUBA

25ste VERJAARDAG VAN
DE REVOLUTIE DEC 83 -
JAN 84

17 daagse rondreis*

Vertrek Schiphol op 18 of
21 december

Terug op Schiphol 3 of 6
januari 1984.

Eerste klas hotels met vol
pension.

Prijs: v.a. f 2270.-

*Havana, Pinar del Río,
Cienfuegos, Trinidad,
Ciénaga de Zapata.

Wij verzorgen touristische
en vakantie reizen naar
Cuba, Nicaragua, Mexico,
Peru, enz.

Cornelis van Sandelaan 21
3984 KV Odijk
Telefoon (03405)-67213
Telex 47744 ACLAT NL